

Микола Анатолійович Самбор

Прилуцький районний відділ поліції

ГУНП в Чернігівській області,

Прилуцька районна рада Чернігівської області

Прилуки, Україна

ПРАВО НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ЗМІСТ, КОНВЕРГЕНЦІЯ ЗВ'ЯЗКУ

Анотація. *Права, свободи та інтереси людини визначають зміст і спрямованість діяльності демократичної держави, є змістом соціальних відносин у демократичному громадянському суспільстві. Рефлексуєючи над питаннями позитивного та негативного втручання держави, державного апарату, державних органів, органів місцевого самоврядування в суспільні відносини з використання, здійснення та відновлення права на свободу мирних зібрань постає питання впливу на їх організуючу та практичну діяльність фундаментальних принципів побудови та функціонування влади в демократичній державі. Одним із таких принципів є принцип верховенства права, який об'ємний за своїм змістом та призначенням справляє неабиякий безпосередній та опосередкований вплив як на організацію публічної влади, так і на зміст правовідносин у соціумі. Відтак метою даної статті є аналіз принципу верховенства права та його впливу на використання і здійснення права на свободу мирних зібрань та виявленні зворотних зв'язків. У межах статті досліджуються зміст принципу верховенства права, права на свободу мирних зібрань та присутність зв'язків між указаними правовими явищами, що впливають на використання та здійснення цього права людини. Відстоюється думка про вплив таких зв'язків та їх конвергенцію на вказані правові явища, а також взаємозалежності та взаємообумовленості верховенства права та використання і здійснення права на свободу мирних зібрань, їх теоретичного наповнення. За результатами дослідження висновується, що не лише принцип верховенства права має вплив на використання й здійснення права на свободу мирних зібрань, а й згадане право справляє неабиякий вплив на формування змісту верховенства права. Отримані внаслідок наукового дослідження результати спрямовані на: 1) збагачення теоретичних знань про місце і роль принципу верховенства права в дії суб'єктів публічної адміністрації щодо створення умов використання та здійснення права на свободу мирних зібрань; 2) формування системних зв'язків взаємодії та взаємовпливу принципу верховенства права та права на свободу мирних зібрань; 3) розбудови цілісної системи рівного використання та свободи здійснення права на свободу мирних зібрань, обмеження втручання суб'єктів державної влади та місцевого самоврядування в здійснення цього права, обмежуючи останні сферою створення справедливих умов його здійснення та легітимних підстав для обмеження чи заборони; 4) удосконалення системи національного законодавства у сфері використання, здійснення та відновлення права на свободу мирних зібрань, а також регулювання повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування.*

Ключові слова: *верховенство права, право на свободу мирних зібрань, дія права, суб'єкти публічної адміністрації, свобода, рівність, справедливість, використання, здійснення права.*

Mykola A. Sambor

*Pryluky District Police Department
of The Main Department of the National Police in the Chernihiv Region
Pryluky district council in the Chernihiv Region
Pryluky, Ukraine*

THE RIGHT TO FREEDOM OF PEACEFUL ASSEMBLY THROUGH THE PRISM OF THE RULE OF LAW: CONTENT, CONVERGENCE OF RELATIONSHIP

Abstract. *Human rights, freedoms and interests determine the content and direction of the activities of a democratic state, are the content of social relations in a democratic civil society. Reflecting on the issues of positive and negative intervention of the state, state apparatus, state bodies, local self-government bodies in public relations on the use, exercise and restoration of the right to freedom of peaceful assembly, the question arises of the influence of fundamental principles on their organizational and practical activities, among which the principle of the rule of law holds a special place. Rights and freedoms, depending on the influence of the state on the mechanisms and algorithms of their implementation, are divided into positive and negative. It is obvious that such a classification occurs under the direct influence of the principle of the rule of law. The conducted research allows us to assert that not only the principle of the rule of law affects the use and exercise of the right to freedom of peaceful assembly, but also vice versa – the right to freedom of peaceful assembly affects the content and form of the rule of law. The right to freedom of peaceful assembly is a marker of the democratic regime of the state, on which the rule of law is directly dependent. Instead, the rule of law, as the key architecture of the state and its apparatus, determines the limits of interference in the exercise of the right to freedom of peaceful assembly, ensuring the conditions for the freedom to exercise this right, as well as observing the fundamental features of the right to freedom of peaceful assembly: freedom of exercise and peacefulness. The results obtained as a result of scientific research are aimed at: 1) enriching theoretical knowledge about the place and role of the rule of law principle in the actions of public administration subjects in creating conditions for the use and exercise of the right to freedom of peaceful assembly; 2) forming systemic ties of interaction and mutual influence of the rule of law principle and the right to freedom of peaceful assembly; 3) building a holistic system of equal use and freedom of exercise of the right to freedom of peaceful assembly, limiting the interference of state authorities and local self-government subjects in the exercise of this right, limiting the latter to the scope of creating fair conditions for its exercise and legitimate grounds for restriction or prohibition; 4) improvement of the system of national legislation in the field of use, exercise and restoration of the right to freedom of peaceful assembly, as well as regulation of the powers of state authorities and local self-government bodies.*

Keywords: *rule of law, right to freedom of peaceful assembly, operation of law, subjects of public administration, freedom, equality, justice, use, exercise of law.*

ВСТУП

Розбудова незалежної та демократичної, правової держави потребує врахування власного державно-політичного та соціального досвіду, імплементації здобутків розвитку держав країн Європи, Америки з тривалими державно-правовими традиціями, з огляду на особливості національної самобутності українського народу. Однак в основі цього всього перебувають інтереси народу, інтереси, ідеї та погляди конкретних державотворців. Правова наука й правове буття пов'язані термінологією, яка має доволі неоднозначні та розмиті поняття, зокрема такі, як права людини, верховенство права тощо.

Історія людства, темпоральні періоди розвитку держав світу вказують на виділення нових перспективних векторів розвитку суспільства, держави, особистості, необхідність та доцільність упровадження в національну правову систему принципів, спрямованих на вдосконалення права, як соціального регулятора в інтересах суспільства, особистості. Внаслідок розвитку доктринальних поглядів на етапи розвитку та механізми формування права, виникає фундаментальний принцип верховенства права, як один із базисних у формуванні та розбудові правової держави, де людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, права, свободи та інтереси є найвищою соціальною цінністю, що визначає зміст і спрямованість держави, як особливого інституту суспільства. Саме принцип верховенства права відтворений у ст. 8 Конституції України [1]. Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення в правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його отождолення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню [2].

Кожне із цих понять отримує те змістовне наповнення, яке йому надає автор, що дозволяє сприймати зміст і розуміння поняття, осмислювати й переосмислювати його, поширювати від дослідника до масової соціальної свідомості, надаючи таким поняттям державно-правового значення, сприйнятого й підтриманого державною владою.

Не применшуючи здобутки науковців у попередні часи, верховенство права, як предмет наукових та практичних пошуків набув неабиякого поширення, що вказує на притаманність верховенству права важливих і чутливих складових елементів правового регулювання соціальної дійсності. Водночас указаний принцип у повній мірі, що відповідав би запитам та інтересам суспільств, перш за все громадянських суспільств, не розкритий, є незавершеним, що дозволяє виділяти нові напрямки в наукових та практичних пошуках, тим самим доповнюючи цілісну мапу принципу верховенства права.

Ураховуючи викладене, *метою* даної статті є аналіз принципу верховенства права та його впливу на використання й здійснення права на свободу мирних зібрань та виявленні зворотних зв'язків.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У підвалини дослідження закладено сучасну світоглядну аксіоматичну ідею про одну з вирішальних ролей права на свободу мирних зібрань в оцінці рівня й стану демократії в суспільстві та державі, а також визначення в указаному питанні ролі принципу верховенства права під час спрямування поведінки суб'єктів державної влади та місцевого самоврядування в утвердженні права на свободу мирних зібрань.

Для досягнення *мети* наукової статті були використані загальна діалектична логіка, ряд загальнонаукових і спеціально наукових методів, зокрема: аналізу та синтезу, загальнотеоретичний підхід до реконструкції та аргументування взаємодії й взаємовпливу принципу верховенства права та права на свободу мирних зібрань, зокрема його використання та здійснення, методи абстрагування, узагальнення, формалізації.

Здійснено критичне переосмислення взаємодії та взаємовпливу принципу верховенства права на утвердження права на свободу мирних зібрань, а також забезпечення їх прогресивного впливу одне на одне через суспільну обумовленість, наукову обґрунтованість та їх реалізацію в суспільному та державному бутті.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали публікації вітчизняних і зарубіжних теоретиків прав людини та впровадження принципу верховенства права в державно-правове буття, а окремі матеріали судової практики Європейського суду з прав людини стали емпіричною основою дослідження.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

2.1 Верховенство права

Запроваджений, як конституційний принцип побудови влади та її взаємодії з суспільством та особистістю, А. Дайсі, як основоположника принципу «верховенства права», а точніше «Rule of Law», сформульовано відправні засади для розробки, дослідження та впровадження даного правового феномену. Панування конституції, яка забезпечує права й свободи особи, ось, що можна визначити за черво-

ну лінію А. Дайсі [3, с. 205–209]. Циклічність звернень до наукових досліджень указанного принципу, засвідчила те, що інтерес науковців до даного поняття не згасає, соціальні реалії та прагнення до вдосконалення соціального буття та його урегулювання за допомогою права змушує переглядати сформовані теорії з огляду на національні підходи, національні традиції та ідентичність, та його сприйняття в міжнародному співтоваристві, а відтак у національному та міжнародному праві, а головне – запити й очікування людини, суспільства від дії цього принципу.

С. Головатий розвиває думку про те, що надзвичайну вагу має теза доповіді про «Rule of Law» як «юридичну концепцію практичного характеру» (відповідно це стосується також і україномовного відповідника, який у двослівному виразі – «верховенство права» – не є досконалим та істотно поступається такому однослівному варіанту, як «правовладдя»). Понад те, «Rule of Law» – це «основоположний і спільний європейський стандарт за змістом – скеровувати та стримувати здійснення демократичної влади» [4, с. 161]. Отож, саме власне ім'я, що використовується на позначення цього терміну, який має англomовне походження, не має однастайності в поглядах, хоча, думається, що перевагу слід надавати саме термінам і поняттям, що легалізувалися в нормах позитивного права та джерелах, що відображають їх офіційне тлумачення, хоча, останні повинні набувати необхідного та достатнього доктринального обґрунтування, тоді, як така теоретична складова потребує певного опрацювання та перевірки з точки зору часу й запитів суспільства.

О. Петришин указує на те, що принцип верховенства права запроваджується законодавством із акцентом на дію права, насамперед на процес його застосування судовими органами [5, с. 25], тобто верховенство права – це не просто лексична ідіома, що відображає певні правові явища, а перш за все діюче право в усьому його різноманітті з точки зору якості, ефективності правового впливу на суспільні відносини відповідно до усталених та таких, що розвиваються інтересів.

П. Рабінович стверджував, що встановлення в суспільстві верховенства права в повному обсязі – постійного й повсюдного – є, радше, ідеалом, до здійснення якого має прагнути кожна держава, що намагається стати правовою, та й усі колективні суб'єкти соціуму, які прагнуть правового суспільства. Аби рухатись у цьому напрямі, у державі виголошується, задекларується визнання принципу верховенства права як однієї з основоположних засад діяльності всіх її органів та інших суб'єктів суспільства. П. Рабінович резюмував, що як особливий соціальний феномен верховенство права – це взаємозумовлене існування й взаємоузгоджена реалізація основоположних прав та обов'язків (тобто природних соціальних можливостей і необхідностей) людини, а також людських спільнот, об'єднань й усього суспільства (наведене положення стосується й «природних» прав і обов'язків міжнародних спільнот, міжнародних об'єднань та всього людства) [6, с. 22]. Таке реноме П. Рабіновича схиляє дослідників до того, що вер-

ховенство права – це певний баланс між правами й свободами, з одного боку, та обов’язками – з іншого. Такий баланс являє собою ідеал, до якого слід прагнути в урегулюванні статусів, змісту суспільних відносин.

Основу принципу «верховенства права» складають ідеали, тобто те, до чого прагне людина, суспільство, які виражаються не лише в системі права, а виражаються в міжгалузевих зв’язках останньої з політичною, економічною, соціальною дійсністю. Фактично принцип «верховенства права» відображає умови розвитку суспільства та відповідний (а не існуючий, оскільки, як правило, закон не завжди поспіває за розвитком суспільних відносин) йому правовий закон, спрямований на реалізацію прав і свобод людини в суспільному середовищі [7, с. 21]. Отож, верховенство права – це ідея, яка сформована в доктрині, відображена в нормах позитивного права, і до якої прагне суспільство. Думається, що незаперечним є те, що в змістовній основі такої ідеї перебувають права, свободи та інтереси, як складники екзистенції суб’єкта в правовій дійсності. Разом із цим саме таке усвідомлення й індивідуальна та колективна культура розуміння змісту верховенства права має стати домінуючим елементом громадянського суспільства та всіх його представників.

Принцип «верховенства права» – це основа правової системи, яка виражається в поєднанні теоретичних і практичних положень неухильного забезпечення прав, свобод та інтересів людини і громадянина, гарантування їх від свавільного втручання державної влади, визначення пріоритету таких норм над іншими, що відбувається в мінливих умовах розвитку суспільства з додержанням загальнолюдських принципів демократичного устрою, що визначаються триєдністю свободи, рівності та справедливості в межах моральних традицій людства [7, с. 26–27]. Як ідея і практичне її втілення в позитивному праві верховенство права має спрямовувати зусилля на забезпечення умов свободи та рівності використання та здійснення прав, свобод та інтересів людини, серед яких чільне місце належить праву на свободу мирних зібрань.

А. Карась доходить висновків про те, що в українському законодавстві закріплення такої ціннісної характеристики права, як верховенства права ще не завершено. Це свідчить про те, що діяльність адміністративних та судових органів не отримала певних правових орієнтирів; у деяких із наведених прикладів законодавства, вочевидь, ідеться більше про верховенство закону, аніж про верховенство права, що далеко не одне й те саме. На жаль, законодавець не враховує того, що законодавство регулює перш за все відносини за участі громадян, які зацікавлені у верховенстві права. А не взаємовідносини між органами влади, які цілком логічно підпорядковувати верховенству закону [8, с. 187]. Отож, на переконання дослідників, верховенство права, як принцип національного права й законодавства потребує послідовного та глибокого дослідження, оскільки містить надзвичайно багато білих плям, які не дозволяють цілісно сприймати верховенство право, а саме його зміст, форму, призначення та велич і цінність для українського суспільства. Водночас, думається, що завершеність розвитку правових

явищ є відносним поняттям, оскільки думки представників у різні темпоральні періоди привносять своє бачення, що дозволяє дійти висновку про динамічність елементів права відповідно до соціальних запитів.

Дослідження верховенства права, безперечно, потребує як дослідження власне теорії цього принципу, місця його в правовій системі, так і зв'язків, які зазнають впливу цього принципу, через які верховенство права позначається на використанні чи здійсненні суб'єктами їх прав, свобод, інтересів у відповідних правовідносинах.

Верховенство права має сенс у разі, якщо право розуміється не як сукупність норм, установлених державою, а як сукупність правил належного, правил поведінки [8, с. 188]. Вітчизняне правознавство визнає необхідність існування закону, правового за своїм змістом та сутністю. Сучасне розуміння права передбачає визнання людини найвищою соціальною цінністю, а забезпечення та реалізацію невід'ємних прав і свобод людини та громадянина – головною метою діяльності державної влади, яка реалізує свою компетенцію тільки в межах Конституції та законів України. Сутність правового закону обумовлює його соціальну цінність, яка полягає в тому, що правовий закон є основою розвитку цивілізації й культури даного суспільства та впливає не лише на поведінку, а й на свідомість, психіку, волю людей. Правовий закон є формальним закріпленням права, закріпленого на гуманістичних і прогресивних поглядах, максимальною реалізацією суспільних ідей розвинутого громадянського суспільства демократичної та правової держави, саме так пише про верховенство права Т. Чепульченко [9, с. 186].

Ю. Ремінська доводить, що за своєю суттю принцип верховенства права доцільно розглядати у двох вимірах: гносеологічному та нормативному. З однієї сторони, він безпосередньо закріплюється й виражається в нормах як міжнародного, так і національного права (нормативний аспект). А з іншого – слугує методом пізнання права, критерієм його оцінки (гносеологічний аспект). Тобто в межах першого аспекту досліджуваний принцип виявляє себе як фактор регулятивного впливу, адже його формальнотекстуальний зміст полягає в організації певного нормативного матеріалу. Тим часом другий аспект означає, що для виконання своєї функції в якості норми-цілі як елементу змісту позитивного права, принцип верховенства права слугує критерієм оцінки соціального призначення самого права, його орієнтованості на забезпечення природних прав людини. В цьому контексті, маючи у більшості випадків узагальнений характер, верховенство права як норма-ціль є засобом аналізу позитивного права, тим самим визначаючи спрямованість інших норм права, що регулюють певні суспільні правовідносини [10, с. 60]. Виникає питання: як принцип верховенства права може визначати напрямки розвитку форми, змісту, використання та здійснення прав і свобод людини, та чи може взагалі вказаний принцип впливати на права та свободи людини. Верховенство права може бути тим дороговказом, магістраллю якою йде розвиток системи права і законодавства для створення правових умов

справедливого балансу інтересів, свободи та рівності використання й здійснення прав, свобод кожною людиною.

Ю. Матвеева виділяє три установчі принципи, які визначають верховенство права як визначеність. Ці принципи належать до так званого «процедурного природного права», якими є: 1) закон – спрямований у майбутнє; 2) закон – зрозумілий; 3) закон – загальний [11, с. 33]. Такі ознаки верховенства права в позитивному праві вказують на майбутнє багаторазове використання вказаного правового принципу в регулюванні відповідних відносин, його зрозумілості та доступності, а також сфері застосування – поширення на всіх учасників правовідносин – суб'єктів права.

Можна констатувати пряме відношення між рівнем правової визначеності законодавства і судових рішень та довірою суспільства до державної влади, відчуттям власної захищеності та впевненості у своєму майбутньому. Водночас деякі вчені виділяють принцип правової безпеки, що взаємодіє з принципом правової визначеності та доповнює його. Принцип правової безпеки разом із принципом незворотності дії закону в часі, а також вимогою оприлюднення нормативно-правових актів забезпечує впевненість особи в незмінності свого становища, стабільність у реалізації життєвих планів. Таким чином, безпека правового становища особи прямо залежить від передбачуваності норм, яку забезпечує правова визначеність [11, с. 52]. Основу принципу правової визначеності становить формальна визначеність змісту правових норм, яка досягається шляхом логічного, послідовного та повного врегулювання суспільних відносин, і надання цим відносинам певної форми. Розуміння принципу правової визначеності було сформульоване в практиці ЄСПЛ, який розглядає його як один із основних елементів верховенства права. Зміст принципу правової визначеності утворює вимога якості законів, яка має такі ознаки, як: чіткість, точність, зрозумілість і передбачуваність законодавства, що досягається в процесі нормотворення шляхом використання засобів юридичної техніки. Законодавство може бути передбачуваним лише тоді, коли правові норми є зрозумілими, тобто точно та чітко сформульованими та доступними. Інакше кажучи, принцип правової визначеності включає також вимогу про оприлюднення законів та інших нормативно-правових актів. Правова визначеність передбачає далі неухильну виконувальність законодавства, остаточність рішень суду та їх виконувальність [11, с. 53]. Ю. Матвеева зміщує акцент та місце верховенства права на процесах і процедурах відновлення прав, свобод та інтересів, тоді як поновленню передують робота зі створення умов використання та здійснення цих прав, свобод та інтересів людини.

2.2 Верховенство права і права людини

О. Петришин пише про те, що кваліфікація прав людини як найвищих критеріїв і вимог до правового характеру змісту закону передбачає врахування певних аспектів принципу верховенства права щодо різних суб'єктів. Коли стосовно пересічних громадян правомірною (згідно з правом) може вважатися будь-яка пове-

дінка в межах «дозволено все, що законом не заборонено», тобто принципу верховенства права в повному його сенсі, то щодо державних органів і їх посадових осіб діє загальнообмежувальний підхід – «дозволено лише те, що записано в законі», тобто передовсім принцип законності. Разом ці дві іпостасі принципу верховенства права дозволяють розглядати його як універсальний стосовно всіх суб'єктів правових відносин, акцент уваги на такій принциповій особливості панування права в процесі впорядкування суспільних відносин, як взаємна відповідальність особи й держави. Відповідно правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, згідно з якими ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством; органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їх посадовці зобов'язані діяти лише на підставі й у межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією (ст. 19) й законами України [5, с. 24].

Верховенство права імпліцитно передбачає, що справедливість законів варто не так стверджувати, як демонструвати. Проте жодна демонстрація справедливості законів, жодна спроба виправдати їх морально не може бути сприйнята серйозно, якщо її супроводжують придушення контраргументів та замовчування суперечної інформації. Із цього логічно випливає теза про те, що «право на громадську непокору» слід розуміти як можливість піддати сумніву справедливість державних вимог [12, с. 62] дослухавшись до точки зору М. Хаустової та Г. Гой, можна дійти висновку про те, що право на свободу мирних зібрань є невід'ємною частиною принципу верховенства права, оскільки забезпечує його діяльнісний аспект, а саме здатність людини, соціуму протистояти неправовій та несправедливій владі й державі.

Верховенство права, як засіб дієвості права та відповідності останнього наявним запитам суспільства, перш за все громадянського суспільства, слід розглядати в нерозривному зв'язку не лише із дією права, а саме із правами, свободами та інтересами особи, як ключовими критеріями якості закону та відповідності запитам учасників суспільних відносин, на регулювання яких звернено право.

Верховенство права сприймається як правовий засіб обмеження державної влади, а точніше носіїв цієї влади в інтересах народу, громадського суспільства, як однієї з найрозвиненіших форм демократичного суспільного устрою. Власне, права, свободи та інтереси – це не лише суб'єктивні можливості, а й засоби обмеження втручання влади в приватну сферу особистості. Означене й не лише, дозволяє міркувати про те, що верховенство права й права, свободи та інтереси мають спільні риси в частині створення простору реалізації особистості шляхом використання та здійснення останньою прав, свобод та інтересів, у тому числі сприяння з боку державної та іншої публічної влади та створення умов для свободи і рівності розвитку кожної особистості шляхом використання наданих їй можливостей. По суті, думається, що принцип верховенства права і принцип дотримання прав, свобод та інтересів людини – як дві прикордонні смуги одного кордону.

Безперечно, найбільш яскраво конвергенція принципів верховенства права та дотримання прав, свобод та інтересів присутня в позитивних правах, тобто тих, використання і здійснення яких безпосередньо чи опосередковано, у тому числі дотично, шляхом створення необхідних умов тощо, залежить від діяльності інститутів публічної адміністрації та, перш за все від органів держави, її апарату.

Правами, що найочевидніше пов'язані з верховенством права, є такі: 1) право на доступ до правосуддя; 2) право на законного й компетентного суддю; 3) право на виклад своєї позиції (*the right to be heard*); 4) неприпустимість подвійної загрози [подвійного покарання за одне і те саме діяння] (*ne bis in idem*) (ст. 4 Протоколу 7 до ЄКПЛ); 5) юридичний принцип, згідно з яким заходи, що накладають обтяження, не можуть мати зворотної сили; 6) право на ефективні засоби юридичного захисту в будь-якому спорі (ст. 13 ЄКПЛ); 7) презумпція невинуватості – будь-яка особа вважається невинуватою в скоєнні злочину, доки її вину не доведено; та 8) право на справедливий суд, або – в англо-американській традиції – принцип природної справедливості чи принцип справедливої [юридичної] процедури; мають бути забезпечені: справедливе й відкрите слухання справи, відсутність упередженості та слухання й вирішення справи впродовж розумного строку. Окрім цього, має існувати визнана, організована та незалежна правнича професія, яка готова та *de facto* спроможна надавати юридичні послуги й законом уповноважена на це. Більшість із цих прав (а також принцип незалежності та безсторонності судівництва) вмонтовано в ст. 6 ЄКПЛ. Проте інші права також можуть мати супутнє верховенству права значення – таке, як право на свободу вираження поглядів і переконань, що допускає критику діючої влади (ст. 10 ЄКПЛ), та навіть такі права, як заборона катувань чи нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (ст. 3), вони можуть мати зв'язок із поняттям «справедливий суд» [13, с. 181]. У свою чергу переконані у тому, що очевидність або неочевидність зв'язків не гарантує їх наявності чи відсутності. Важливим у даному питанні є дослідження таких правових явищ і доведення або спростування наявності відповідних зв'язків. Водночас, усвідомлюючи право і правову систему, як цілісну соціальну систему, повинні усвідомлювати, що її елементи пов'язані між собою різного роду зв'язками, які, на наш погляд, необхідно ретельно вивчити, що забезпечить якість права в цілому, його зрозумілість та визначеність під час регулювання відповідних суспільних відносин, а також передбачуваність і прогностичність на встановлення відносин у майбутньому.

Згадується позиція В. Копчі, яка полягає в тому, що в концептуальному значенні верховенство права полягає в обмеженні свавілля публічної влади щодо суспільства й окремої особи. Окреслити межу такого свавілля може або безпосередньо суд, або правовий принцип чи правова норма, які потенційно можуть бути застосовані або реально застосовувані судом. Різні шляхи становлення системи верховенства права (суд через застосування прав людини безпосередньо формує

систему конституції – англійська традиція; її створює народ через здійснення встановчої влади – європейська континентальна традиція) не мають принципового значення. У практичному значенні місце судів у системі публічної влади має засвідчувати не лише реальний розподіл влади, а й спроможність судової влади обмежувати дискреційні повноваження законодавчої та виконавчої влади й у такий спосіб гарантувати захист від свавілля. Це можливо лише за умови незалежності суду (і процедур правосуддя) від інших гілок влади. Такий підхід до тлумачення взаємозв'язку поділу влади (традиційно – елементу концепції правової держави) зближує концепцію верховенства права з концепцією матеріальної правової держави [14, с. 207].

Таким чином, верховенство права, як принцип, дослідниками зводиться до засобу й критерію визначення справедливості закону в межах повноважень та компетенції суду. Погоджуючись із такою позицією, вважаємо за необхідне зробити наголос на тому, що цим верховенство права, у тому числі й як конституційний принцип, не обмежується. Оскільки звертаючись до верховенства права, слід усвідомлювати, що останній не лише визначає побудову ефективної взаємодії особи, суспільства й держави, а й також виступає критерієм ефективності діяльності останньої в інтересах учасників відносин. Верховенство права – це і діяльнісний аспект прояву справедливого права, а також засіб визначення рівня такої справедливості. Як, на наше переконання, оцінка справедливості права крізь призму верховенства права не може й не повинна обмежуватися нею, а охоплювати собою фундаментальні основи права, а саме свободу та рівність.

Вважаємо, що обмежувати сутність верховенства права можливостями, правами, що пов'язуються із доступом до правосуддя недоцільно, оскільки це розкриває лише одну сторону цього принципу, тоді як цілісна доктрина розуміння верховенства права, на наше переконання, потребує оцінки змісту та дії верховенства права з точки зору інших прав і свобод людини, зокрема права на свободу мирних зібрань і навпаки.

2.3 Право на свободу мирних зібрань

Одним із прав, що має постійний у часі характер та здатне впливати на співвідношення громадянського суспільства, окремих людей, з одного боку, та держави з її апаратом – з іншого, знарядям струмування інтересів держави, які можуть суперечити інтересам громадянського суспільства, є право на свободу мирних зібрань [15, с. 45–46]. Право на свободу мирних зібрань видається безмежним, як свобода, зміст якого залежить від стану розвитку суспільних відносин, його демократичності та відкритості, готовності до діалогу між державою та громадянським суспільством у цілому та окремих його інститутів, а також окремих членів [16, с. 253].

Право на свободу мирних зібрань виступає критерієм оцінки рівня демократичності суспільних відносин та стану демократії, як державного режиму, пануючого у країні. Звідси, переконуємося у тому, що саме право на свободу мирних

зібрань, а точніше його використання, здійснення носіями, створення умов для безперешкодного використання та здійснення цього права органами публічної влади, зокрема державними органами та органами місцевого самоврядування, є критерієм оцінки ризиків стану демократії, свободи, рівності та справедливості, як базових засад права, а також правового закону, що у свою чергу відображається в змісті принципу верховенства права. Таким чином, право на свободу мирних зібрань виступає маркером ефективності дії принципу верховенства права, тобто здатності норм позитивного права врегульовувати суспільні відносини у відповідності до інтересів суспільства, котрі виступають підґрунтям прийняття таких норм та визначають їх цілі й завдання, якими є дотримання прав і свобод людини, втілюватися в застосуванні норм у фактичних суспільних відносинах, тобто відповідності норми інтересам суспільства [17, с. 48]. З досліджуваного вбачається, що не лише принцип верховенства права справляє правовий вплив щодо права на свободу мирних зібрань, а й досліджуване право є критерієм та засобом для оцінки дії верховенства права в суспільстві та державі.

Право на свободу мирних зібрань є, з одного боку, результатом розвитку громадянського суспільства та його інститутів, а з іншого – право на свободу мирних зібрань розвиває громадянське суспільство. Як результат, право на свободу мирних зібрань відіграє не лише динамічну функцію розвитку громадянського суспільства, а й є ціннісним орієнтиром громадянського суспільства та демократичності відносин у ньому, у тому числі й відносин за участі держави, її органів та окремих посадових осіб [15, с. 48]. Як вбачається, право на свободу мирних зібрань пов'язується з соціальними та державними інститутами, оскільки здійснення першого не лише залежить від позитивних дій останніх, а й дії останніх стають приводами для використання та здійснення права на свободу мирних зібрань.

Право на свободу мирних зібрань не можна ототожнювати виключно із самим мирним зібранням. По-перше, як уже зазначалося, право на свободу мирних зібрань є гарантією здійснення ряду інших, у тому числі й тих, що закріплені в Конституції України, прав і свобод. По-друге, здійснення права на свободу мирних зібрань значно ширше за саме мирне зібрання, яке є лише квінтесенцією здійснення цього права. По-третє, здійснення права пов'язано із виконанням суб'єктом обов'язків зі сповіщення, обов'язків суб'єктів владних повноважень із забезпечення безперешкодного здійснення чи вжиття заходів із обмеження або заборони здійснення цього права [16, с. 265].

Використання та здійснення права на свободу мирних зібрань демонструє, що таке право не можна розглядати суто, як негативне, як неможна сприймати як право позитивне, залежне від поведінки суб'єктів владних повноважень. У контексті використання та здійснення права на свободу мирних зібрань принцип верховенства права має демонструвати неутручання держави у використанні права на свободу мирних зібрань та присутність позитивних зобов'язань держави, відображених у повноваженнях відповідних органів влади та компетенції

її посадових осіб щодо створення умов здійснення права на свободу мирних зібрань, усунення причин та умов, що перешкоджають свободі здійснення цього права.

Право на свободу мирних зібрань є певною можливістю особи, яка використовується та здійснюється останньою відповідно до її волі. Змістовними складовими даного права, на які вказує логіко-семантична формула, є свобода [22] та мирність [23].

Свобода асоціюється із вибором: робити або утриматися разом із забезпеченням можливості вибору саме свобода встановлює й відповідні рамки таких можливостей [22, с. 211]. Свобода, як ознака права вказує на безперешкодність використання та здійснення цього права за обставин, коли не створюються перешкоди у використанні та здійсненні як такого права, так і інших прав інших суб'єктів. Очевидно, що межа такого розмежування потрапляє до зони відповідальності держави та її органів.

Держава є лише спостерігачем і має повноваження на втручання лише в умовах виникнення перешкод для здійснення відповідної свободи особи. Разом із цим держава має забезпечити баланс інтересів усіх учасників відносин, тим самим формуючи певні обмеження свободи, засновані на принципах рівності та справедливості, коли свобода, набуваючи соціальної категорії, відмежовується від біологічної волі та соціальної сваволі [22, с. 212].

Іншою ключовою ознакою є мирність. Мирність є багатопорядковим елементом права на свободу мирних зібрань. Очевидно, що мирність є однією із визначальних ознак поведінки та мети носія цього права. Водночас мирність має безпосередній стосунок до дій держави, котра повинна використати надані їй повноваження, спрямовані на створення умов свободи використання та здійснення права на свободу мирних зібрань, так і утриматися від необґрунтованого втручання в його здійснення, або обмежити чи заборонити його здійснення. Зазначене не лише вказує на позитивні та негативні дії з боку держави, що спонукає відносити право на свободу мирних зібрань до одного з таких видів, а й констатувати про те, що держава зобов'язана мирно втручатися в таку процедуру використання та здійснення права на свободу мирних зібрань, а застосування сили представниками державних органів має носити виключний характер та мати у своєму підґрунті базові принципи необхідності в демократичному суспільстві та принципу правової визначеності й очікуваності, а також легітимності таких заходів, тобто імперативного їх визначення в законі.

Мирність слід розглядати й як активну поведінку суб'єктів здійснення права на мирні зібрання, що заснована на взаємних поступках і стосується забезпечення здійснення прав, свобод та інтересів не лише учасників зібрання, досягнення мети здійснення права на мирні зібрання, а й прав, свобод та інтересів інших учасників суспільних відносин, зокрема тих, які не поділяють інтереси суб'єктів здійснення права на свободу мирних зібрань, а також представників влади [23, с. 43]. «Мирність», як ознака права на свободу зібрань, є основопо-

ложним обов'язком, як для суб'єкта здійснення цього права, так і для суб'єктів публічної адміністрації, які законом уповноважені забезпечувати охорону громадського (публічного) порядку та безпеку, а також інших осіб, які не беруть участі в зібраннях, поводити себе толерантно стосовно учасників таких зібрань, не допускати будь-яких проявів жорстокості, насилля, а навпаки – створювати атмосферу терпимості, розуміння проблеми, не загострювати увагу на антагоністичних, діаметрально протилежних інтересах та шляхах їх реалізації, не допускати ескалації конфліктів та загострення боротьби за інтереси [23, с. 46].

На сьогодні відсутня однозначна відповідь про те, чи слід дане право розглядати як позитивне, використання й здійснення якого безпосередньо перебуває в залежності від волі держави, або негативне – втручання держави у використання та здійснення якого не повинно бути. Вочевидь, що однозначної відповіді на це дати неможливо, хоча б виходячи з того, що саме держава встановлює «правила» використання й здійснення цього права, ставлячи його в залежність від волі державних органів. Безперечно, відповідно до конституційної норми така залежність підпорядковується «мовчазній згоді», однак у душі сьогодення держава перетворила таку «мовчазну згоду» на обов'язковий імператив, віддавши на потурання та визначення порядку й умов використання та здійснення цього права людині військово-цивільним адміністраціям.

Право на свободу мирних зібрань набуло лакмусового папірця у визначенні рівня демократичних перетворень у суспільстві та стану демократії в державі, віднесення державного режиму до демократичного або навпаки – антидемократичного.

Р. Мельник сприймає право на свободу мирних зібрань як складову соціальної комунікації [24, с. 59], що, очевидно, є продовженням соціальної складової особистості та її соціального буття та генезису. Отож, право на свободу мирних зібрань можна розглядати з точки зору засобів комунікації в соціальному середовищі, зокрема донесення інформації до соціальних груп, формування їх інтересів, ознайомлення з останніми держави.

Різного роду рефлексії навколо права на свободу мирних зібрань дозволяють сформувані різного роду концепції цього права, зумовлені розумінням його, як інструменту, як цілі, як знаряддя тощо в правовому середовищі. Разом із цим незаперечним є те, що саме право на свободу мирних зібрань виявляє соціальне в особистості, дозволяє його розвивати відповідно до інтересів особистості та інтересів суспільства й держави. Зазначене дозволяє резюмувати про те, що право на свободу мирних зібрань є своєрідним соціальним алгоритмом формування соціального та державно-правового устрою, особливостей політичного впливу на особистість та особистості на політико-правові процеси в державі. За таких обставин право на свободу мирних зібрань виступає знаряддям створення державно-правової системи, в якій проявляється верховенство права, як той алгоритм, що створений соціумом та виявлений правом на свободу мирних зібрань.

2.4 Конвергенція принципу верховенства права та права на свободу мирних зібрань

Моніторинг взаємодії та впливу принципу верховенства права та права на свободу мирних зібрань, переконані, бере витоки перш за все з визнання державою присутності такого права в представників соціуму. Важливим у вказаному контексті є формування правового позитивного закону, який втілюватиме природно-правові засади людських інтересів та механізмів їх вираження. По-суті, вважаємо, що верховенство права виявляється в спонуканні держави визнати, ідентифікувати та інституціоналізувати право на свободу мирних зібрань у нормах позитивного права. Це один із перших кроків не лише визнання, а й соціалізації інтересів у країні. Не слід залишати осторонь і ту обставину, що саме верховенство права, як принцип організації та функціонування державної влади, незмінно спрямовує діяльність цієї влади в напрямку утвердження прав людини, у тому числі й права на свободу мирних зібрань, а ключовим у цьому кейсі, на наше переконання, є створення сприятливих умов, заснованих на справедливій свободі та рівності всіх у використанні та здійсненні права на свободу мирних зібрань. Власне, верховенство права, як засада діяльності органів держави, має формувати усвідомлення того, що право на свободу мирних зібрань існує та притаманне особистості незалежно від наявності відповідної норми позитивного права. У такий спосіб верховенство права має формувати правову культуру держави, державного апарату, органів держави та окремих посадових осіб щодо права на свободу мирних зібрань, змісту останнього, особливостей його використання та здійснення.

Незмінним питанням залишається віднесення права на свободу мирних зібрань до позитивних прав і свобод, тобто тих можливостей, використання та здійснення яких залежить від дій та рішень держави, її апарату, окремих органів та посадових осіб. У контексті озвученого принцип верховенства права постає тим джерелом, яке забезпечує виконання державою своїх обов'язків зі створення умов свободи використання та здійснення цього права кожною людиною, кожним громадянином, а також неприпустимості втручання в здійснення цього права без необхідності такого втручання в демократичному суспільстві, наявності підстав для такого втручання в законі. Отож принцип верховенства права в дії спонукає державну владу діяти в інтересах людини, її прав і свобод, віддаючи перевагу, зокрема, праву на свободу мирних зібрань перед інтересами самої держави.

Позаяк дія принципу верховенства права, у тому числі його вплив на регулювання суспільних відносин із використання та здійснення права на свободу мирних зібрань, безпосередньо пов'язаний із розсудом суб'єктів публічної адміністрації, які за своїми повноваженнями повинні утримуватися від перешкодження у використанні та здійсненні цього права його носіями, а також створити ефективні умови свободи, рівності та справедливого використання й здійснення цього права всіма потенційними носіями зазначеного права людини.

Розсуд, заснований на інтересі, виступає рушієм формування права в його позитивістському розумінні. Розсуд набуває принципово важливого звучання, яке відмежовує його від сваволі, коли стає наслідком поєднання інтересів свободи, рівності та справедливості [18, с. 116]. Інтерес постає рушійною силою у використанні та здійсненні права на свободу мирних зібрань, з одного боку, як природно-правове джерело зазначеного права та практично-правових можливостей його здійснення, а, з іншого – як джерело дії суб'єктів публічної адміністрації зі створення відповідних умов використання та здійснення згаданої можливості всіма носіями відповідно до демократичних засад суспільства. Отже, можемо констатувати, що використання та здійснення права на свободу мирних зібрань являє собою узгодженість приватного та публічного інтересів, індивідуального та суспільного (загального) інтересів.

Очевидно, що на цьому вплив принципу верховенства права на використання, здійснення права на свободу мирних зібрань не вичерпується. Річ у тім, що не дивлячись на суттєве дерегулювання, а також застосування сфери розсуду суб'єктів публічної адміністрації, як інтелектуально-вольової діяльності посадових осіб органів виконавчої влади або місцевого самоврядування (або уповноважених ними осіб), що ґрунтується на нормах позитивного права, здійснюється на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, пов'язана із оцінкою доказів, усебічному, повному й об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності за своїм внутрішнім переконанням, керуючись власною правосвідомістю, спрямована на утвердження верховенства права, дотримання прав, свобод та інтересів людини і громадянина та пов'язана із ухваленням індивідуального акта застосування права [18, с. 120] (ухвалення рішення) про не заборону або мовчазну згоду здійснення права на свободу мирних зібрань з боку органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також вирішення питання про заборону використання та здійснення права на свободу мирних зібрань перебуває в безпосередній залежності від верховенства права. Отож, принцип верховенства права крізь призму повноважень та компетенції, як об'єктивних чинників, так і адміністративного розсуду посадових осіб цих органів, впливає на вчинення відповідних дій та ухвалення таких рішень у межах повноважень і компетенції суб'єктів владних повноважень та їх посадових осіб щодо використання та здійснення права на свободу мирних зібрань.

Дослідження взаємодії й взаємовпливу принципу верховенства права та права на свободу мирних зібрань не матиме повної мозаїки та цілісної системи, без урахування поглядів судової гілки влади на вказані правові явища під призмою справедливості, як ключової засади права. Поміж сказаного саме судові рішення, зокрема рішення Європейського суду з прав людини сприяє розумінню впливу принципу верховенства права на право на свободу мирних зібрань, у тому числі з урахуванням досліджуваних елементів, у тому числі розсуду, позитивних зобов'язань тощо.

У справі «Глухін проти Росії» встановлено, що застосовані для ідентифікації заявника заходи становили суттєве/інтрузивне втручання, особливо в частині застосування технології розпізнавання обличчя в реальному часі. Застосування таких технологій вимагає найвищого рівня виправдання. При цьому в контексті розслідувань мають братися до уваги характер і тяжкість злочинів (правопорушень). Заявника було притягнуто до відповідальності за незначне правопорушення, яке за національним законодавством класифікувалось як адміністративне, а не кримінальне. Воно не становило жодної небезпеки та не призвело до пошкодження майна чи насилля. Крім того, відповідні дані заявника належали до чутливих персональних даних, оскільки розкривали його політичні погляди, відповідно підлягали підвищеному рівню захисту. Використання високоточної технології розпізнавання обличчя для ідентифікації та арешту учасників мирних акцій може мати стримуючий ефект щодо права на свободу вираження поглядів та свободу зібрань. За таких обставин обробка персональних даних заявника з використанням технологій розпізнавання обличчя не відповідала нагальній суспільній потребі й не могла вважатися необхідною в демократичному суспільстві [19, с. 27–28]. Проаналізоване рішення Європейського суду з прав людини дозволяє висувати, що право на свободу мирних зібрань зазнає не лише впливу принципу верховенства права, а й останній перебуває на сторожі свободи та справедливості використання й здійснення права на свободу мирних зібрань, оскільки виходячи з природно-правових засад зазначеного права, міжнародна судова інстанція обґрунтовано апелює до змісту принципу верховенства права, як індикатора та регулятора втручання суб'єктів публічної адміністрації в здійснення носіями їх права на свободу мирних зібрань. Разом із цим саме верховенство права, як фундаментальний принцип, що визначає покликання та функціональність органів держави та їх посадових осіб, чітко провів межу втручання у використання та здійснення права на свободу мирних зібрань, зазначивши, що персональні дані суб'єктів здійснення права на свободу мирних зібрань не підлягають безконтрольному збиранню та зберіганню, тим самим захистивши демократичні засади свободи здійснення цього права.

Право на свободу мирних зібрань, крізь призму справедливості в природному праві, має виступати не лише зрозумілим у сучасному світі прав людини окремим правом, а й як гарантії того, що людина з її правами й свободами буде в центрі уваги діяльності держави та її інститутів, яка (діяльність) буде спрямована на розвиток людини, безперешкодне здійснення людиною її прав, свободи вибору [20, с. 44]. Зазначене слугуватиме продовженню розвитку оновленого змісту принципу верховенства права, оскільки є результатом оцінки судовою практикою сформованої доктрини верховенства права та його ролі стосовно права на свободу мирних зібрань. Поміж того саме високий міжнародний суд з прав людини відображає сучасні розуміння, а відтак і знання, уміння та навички про право, його дію та вплив на зміст суспільних відносин, також визнання за джере-

ло права такі суспільні відносини й притаманні їм розуміння їх змісту, зокрема права на свободу мирних зібрань.

Право на свободу мирних зібрань має посісти свою нішу в ціннісних уподобаннях як окремої людини, так і у соціальній (груповій) свідомості, утворивши логіко-послідовні зв'язки між наявними ціннісними орієнтирами людини, так і забезпечивши самоцінність та гарантувавши можливості для подальшого духовного й ціннісного зростання суб'єкта. Ключовим, на наш погляд, є свідоме розуміння змісту права на свободу мирних зібрань, порядку та умов здійснення даного права в умовах повноцінного здійснення власного права, незловживання ним та дотримання права на свободу мирних зібрань інших осіб, у тому числі недопущення перешкоджання здійсненню права на мирні зібрання іншими людьми [20, с. 43]. У згаданому контексті саме принцип верховенства права має стати тим елементом, який виступатиме засобом стримування носіїв публічної влади щодо необґрунтованого та такого, що не відповідає вимогам і ознакам демократичної держави й суспільства, втручання у свободу використання та здійснення права на свободу мирних зібрань відповідно до інтересів його носія. Водночас саме право на свободу мирних зібрань повинно стати засобом підбору та узагальнення інтересів його носіїв та введення останніх і формування на їх основі загального інтересу функціонування демократичної держави в громадянському суспільстві.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи дослідження, акцентуємо увагу на тому, що верховенство права, як принцип, і право на свободу мирних зібрань – це система координат демократичного суспільства, які визнані й використовуються для регулювання суспільних відносин правом, як єдність свободи, рівності та справедливості. Однозначно неприпустимо стверджувати, що вплив принципу верховенства права на право на свободу мирних зібрань є однозначним, а подекуди визначальним та вирішальним для використання й здійснення цього права. Принципом верховенства права пронизано здійснення права на свободу мирних зібрань, зокрема в тій його складовій, що потребує присутності позитивних зобов'язань держави. Водночас право на свободу мирних зібрань впливає на формування змісту принципу верховенства права, як засіб і знаряддя демократії в суспільстві та державі, окреслюючи повноваження й компетенцію відповідних державних органів, органів місцевого самоврядування щодо позитивних і негативних зобов'язань під час використання та здійснення як права на свободу мирних зібрань його носіями, так і інших прав і свобод. Унаслідок озвученого переконуємося в тому, що позитивізм, який притаманний сучасним поглядам на законодавство, його призначення й особливості подальшої розбудови національного законодавства України, не може й не повинен виправдовувати необхідність прийняття спеціальних законодавчих актів, які б необґрунтовано зарегульовували б свободу використання

та здійснення права на свободу мирних зібрань [21, с. 157] та створили умови залежності від волі держави, суб'єктів публічної адміністрації, використання та здійснення досліджуваного права людини його носіями, нівелюючи свободу й справедливість. Природно-правова концепція, як зміст і джерело права мають переконливо утверджувати вплив на сферу правового регулювання використання та здійснення права на свободу мирних зібрань, організації та здійснення правовладдя, що є в основі принципу верховенства права. Право на свободу мирних зібрань, як прояв ідеї свободи й справедливості, стає засадою принципу верховенства права в утвердженні прав і свобод людини державою, яка бере на себе обов'язок і відповідальність за те, що людина, її життя і здоров'я, свободи й права визначають покликання сучасної демократичної держави. Отож рефлексії навколо питань змісту, форм, використання та здійснення права на свободу мирних зібрань отримують широкі обрії для пошуків, а нові ідеї потребують масштабних дискурсів як науковців, так і практиків, інших учасників суспільних відносин, пов'язаних із використанням та здійсненням, охороною, захистом та відновленням права на свободу мирних зібрань.

Зрештою слід усвідомити те, що право на свободу мирних зібрань є критерієм оцінки верховенства права, а верховенство права є критерієм свободи використання й здійснення права на свободу мирних зібрань.

Звідси переконуємося в тому, що верховенство права й право на свободу мирних зібрань, належачи до різних правових категорій і понять, підтверджують наявність системних взаємозалежних як прямих, так і зворотніх зв'язків у системі права, забезпечуючи її корисну сталість та невід'ємний динамізм розвитку в напрямку утвердження прав і свобод людини, демократичного вектору розвитку суспільства і державності.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Сучасний етап розвитку громадянського суспільства потребує продовження наукових пошуків створення ефективного теоретичного підґрунтя для формування якісної системи правового регулювання суспільних відносин з використання, здійснення, а за необхідності – поновлення права на свободу мирних зібрань. Ключовою в згаданому аспекті вбачається теза про рівність учасників суспільних відносин у використанні права на свободу мирних зібрань, свободи здійснення цього права з урахуванням справедливого балансу як приватних інтересів окремих носіїв цього права, так і загальносоціальних, загальнодержавних інтересів, формування легітимних вичерпних підстав втручання суб'єктів публічної адміністрації в процес реалізації цього права, а також повноважень і компетенції таких органів щодо створення умов рівного використання та свободи здійснення права на свободу мирних зібрань у соціальному середовищі. У зазначеному процесі саме верховенству права належить виняткова місія. З огляду на сказане, вбачається за необхідне забезпечити, як у природно-правовій концепції праворозуміння

права на свободу мирних зібрань свободу використання та здійснення цього права в умовах відсутності спеціальних норм позитивного права, спрямованих на обмеження природної свободи вибору використання та здійснення цього права, так і позитивістської концепції праворозуміння формування повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, що підкреслить легітимність поведінки вказаних суб'єктів під час реалізації права на свободу мирних зібрань, забезпечить правову передбачуваність їх поведінки для учасників суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 05.04.2024).
- [2] Рішення Конституційного Суду України у справі № 1–33/2004 за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 № 15–рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#top> (дата звернення: 05.04.2024).
- [3] Дайси А. В. Основы государственного права Англии. Введение в изучение Английской конституции / под. ред. П. Г. Виноградова ; перев. О. В. Полторацкой. Типогр. Тов.-ва И. Д. Сытина, 1905. 702 с.
- [4] Головатий С. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить Венеційська комісія. *Право України*. 2011. № 10. С. 154–167.
- [5] Петришин О. В. Верховенство права в системі дії права. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 18–30.
- [6] Рабінович П. Верховенство права як соціально-природний феномен (контури ідеалу). *Право України*. 2010. № 3. С. 19–23.
- [7] Самбор М. А. Сутність принципу «верховенства права» у сучасних умовах цивілізаційного розвитку. *Юридична наука*. 2012. № 5. С. 17–28.
- [8] Карась А. Г. Верховенство права як ціннісна характеристика права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 185–190.
- [9] Чепульченко Т. О. Верховенство права як основоположний принцип сучасного правотворення. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2012. Вип. 2(14). С. 185–188.
- [10] Ремінська Ю. Ю. Принцип верховенства права в міжнародній правотворчості (теоретико-правові аспекти) : дис. ... д-ра філософії за спец. 081 «Право» / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2020. 230 с.
- [11] Матвєєва Ю. І. Принцип правової визначеності як складова верховенства права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ, 2019. 220 с.
- [12] Хаустова М. Г., Гой Г. Верховенство права як провідний принцип модернізації правової системи України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 60–63.
- [13] Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія «Верховенство права», схвалена на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 берез. 2011 р.). *Право України*. 2011. № 10. С. 168–184.

- [14] Копча В. В. Верховенство права як принцип сучасної держави. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3(108). С. 198–212.
- [15] Самбор М. А. Право на свободу мирних зібрань у громадянському суспільстві: цінність та функція. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. № 4(92). С. 38–53.
- [16] Самбор М. Конституційне право на свободу мирних зібрань в Україні. *Право України*. 2020. № 6. С. 251–272.
- [17] Самбор М. Ефективність адміністративно-деліктного права України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2016. № 2(103). С. 45–48.
- [18] Sambor M. Administrative discretion in administrative-delict law. *Scientific bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs: Scientific Journal*. 2018. Special Iss. № 2(92). P. 115–121.
- [19] Бюлетень «Верховенство права. Права людини». 2023. №. 3. 260 с.
- [20] Самбор М. А. Аксиологія права на свободу мирних зібрань в українському суспільстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4(97). С. 40–46.
- [21] Самбор М. А. Право на мирні зібрання. Прилуки : КП «Прилуцька міська друкарня», 2018. 420 с.
- [22] Самбор М. А. Свобода, як елемент права на свободу мирних зібрань. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Спец. вип. «Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти»*. 2018. № 3(94). С. 210–215.
- [23] Самбор М. А. Мирність як обов'язкова ознака права на свободу зібрань. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 2. С. 42–47.
- [24] Мельник Р. С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика. Київ : ВАІТЕ, 2015. 168 с.

REFERENCES

- [1] Constitution of Ukraine: Law of Ukraine (1996, June). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
- [2] Resolution of the Constitutional Court of Ukraine 2 leaf fall 2004 date No. 15-рп/2004 at reference No. 1–33/2004 for constitutional submissions to the Supreme Court of Ukraine in accordance with the conformity of the Constitution of Ukraine (constitutionality) stipulate Article 69 of the Criminal Code of Ukraine (right about the recognition by the court of greater mild punishment). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#top>
- [3] Dicey, A. V. (1905). *Fundamentals of state law of England*.
- [4] Holovaty, S. (2011). The rule of law: how it is interpreted by the Venice Commission. *Law of Ukraine*, 10, 154–167
- [5] Petryshyn, O. V. (2009). The rule of law in the system of legal action. *Problems of legality*, 100, 18–30.
- [6] Rabinovich, P. (2010). The rule of law as a socio-natural phenomenon (contours of the ideal). *Law of Ukraine*, 3, 19–23.
- [7] Sambor, M. A. (2012). The essence of the principle of «rule of law» in modern conditions of civilizational development. *Juridical science*, 5, 17–28.

- [8] Karas, A. G. (2012). The rule of law as a value characteristic of law. *Almanac of law*, 3, 185–190.
- [9] Chepulchenko, T. O. (2012). The rule of law as a fundamental principle of modern lawmaking. *The Bulletin of the National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*. *Political Science. Sociology. Law*, 2 (14), 185–188.
- [10] Reminska, Yu. Yu. (2020). *The principle of the rule of law in international lawmaking (theoretical and legal aspects)* (PhD dissertation, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine).
- [11] Matveeva, Yu. I. (2019). *The principle of legal certainty as a component of the rule of law* (PhD dissertation, National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, Ukraine).
- [12] Khaustova, M. G., & Goy, G. (2019). The rule of law as a guiding principle of the modernization of the legal system of Ukraine. *Comparative analytical law*, 1, 60–63.
- [13] Report of the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) «Rule of Law», adopted at the 86th plenary session (Venice, 25–26 March 2011). *Law of Ukraine*, 10, 168–184.
- [14] Kopcha, V. V. (2018). The Rule of Law as a Principle of the Modern State. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 3(108), 198–212.
- [15] Sambor, M. A. (2020). The right to freedom of peaceful assembly in civil society: value and function. *Bulletin of Luhansk Scientific-Educational Institute named after E. O. Didorenko*, 4(92), 38–53.
- [16] Sambor, M. (2020). Constitutional right to freedom of peaceful assembly in Ukraine. *Law of Ukraine*, 6, 251–272.
- [17] Sambor, M. (2016). Effectiveness of the administrative tort law of Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Studies*, 2(103), 45–48.
- [18] Sambor, M. (2018). Administrative discretion in administrative-delict law. *Scientific bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 2(92), 115–121.
- [19] Bulletin «Rule of Law. Human Rights», 2023, 3.
- [20] Sambor, M. A. (2018). Axiology of the right to freedom of peaceful assembly in Ukrainian society. *Scientific Bulletin Scientific Bulletin of the Dnipro State University of Internal Affairs*, 4(97), 40–46.
- [21] Sambor, M. A. (2018). *The right to peaceful assembly*. КР «Pryluky City Printing House».
- [22] Sambor, M. A. (2018). Freedom as an element of the right to freedom of peaceful assembly. *Scientific Bulletin Scientific Bulletin of the Dnipro State University of Internal Affairs*, 3(94), 210–215.
- [23] Sambor, M. A. (2019). Peacefulness as a mandatory identification of the right to freedom of the assembly. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2, 42–47.
- [24] Melnyk, R. S. (2015). *The right to freedom of peaceful assembly: theory and practice*.

Микола Анатолійович Самбор

Кандидат юридичних наук

Начальник сектору моніторингу

Прилуцький районний відділ поліції ГУНП в Чернігівській області

17500, вул. Котляревського, 66, Прилуки, Чернігівська область, Україна

Mykola A. Sambor

Candidate of Law

Head of the of the monitoring Sector of the Pryluky District Police Department the Main Department of the National Police in the Chernihiv Region
17500, 66, Kotliarevskoho St., Pryluky, Chernihiv region, Ukraine

Рекомендоване цитування: Самбор М. А. Право на свободу мирних зібрань крізь призму верховенства права: зміст, конвергенція зв'язку. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. №2. С. 28–50.

Suggested Citation: Sambor, M. A. (2025). The Right to Freedom of Peaceful Assembly Through the Prism of the Rule of Law: Content, Convergence of Relationship. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 32(2), 28–50.

Стаття надійшла / Submitted: 03/02/2025

Доопрацьовано / Revised: 31/03/2025

Схвалено до друку / Accepted: 30/06/2025